

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СВІТОВОГО ВИРОБНИЦТВА

І. В. Нартова; Є. О. Коломієць

На сьогодні дуже важливим є визначення того, яким же чином впливає глобалізація на світові економічні процеси та на процеси, що відбуваються всередині кожної країни. Глобалізація економічної діяльності є однією з головних тенденцій у розвитку сучасного світу, що суттєво впливає не лише на економічне життя, але й має політичні, соціальні та навіть культурно-цивілізаційні наслідки. Наслідки глобалізації все більше відчують майже всі країни світу. Тому аналіз цього всесвітнього процесу має не лише теоретичне, але і суто практичне значення.

Питання про сутність глобалізаційних процесів у світовій економіці, їхні рушійні сили та тенденції досить широко висвітлено у сучасній економічній літературі. Основну увагу наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених зосереджено на констатації глобалізації, дослідженню причин виникнення та форм її прояву, розгляду основних напрямів і показників, які її характеризують, різнобічному впливу на розвиток національних економік. Водночас у науковій літературі недостатньо висвітлені можливі позитивні та негативні моменти, які несе в собі глобалізація для світового господарства.

Метою дослідження є визначення авторського бачення глобалізаційних процесів, їх сутності, а також розгляд позитивних та негативних сторін глобалізації та її впливу на розвиток світового виробництва.

Поняття «глобалізація» увійшло в науковий обіг у 80-ті рр. ХХ ст. як відображення фундаментальних перетворень сучасної світової економіки, зумовлених посиленням дії загальноцивілізаційних законів та закономірностей, які охоплюють усі сфери суспільного життя й формують постіндустріальну цивілізацію.

Н. В. Стукало визначає глобалізацію як системоутворюючий процес, для якого характерними рисами є: виникнення національних органів регулювання, що сприяють спільному вирішенню економічних завдань та уніфікації господарських механізмів; інтернаціоналізації грошових відносин; формуванню стійкості взаємозв'язків між державою та транснаціональним капіталом; підвищенню ролі транснаціональних і наддержавних економічних, політичних, галузевих інституціональних структур; створенню глобального інформаційного простору; збільшенню обсягів міжнародної торгівлі товарами та послугами за умов зменшення торговельних бар'єрів і на базі розвинутої правової системи міжнародних правил, зокрема СОТ (Світової організації торгівлі)» [5, с.12]. Тобто, глобалізація практично є результатом усіх тих процесів, які відбуваються не тільки в економіці, але й в інших сферах людської діяльності.

Хоча глобалізація є досить очевидним процесом, результати цього процесу передбачити дуже складно, або й взагалі неможливо. Уявити гомогенну світову економіку на сьогодні дуже складно. Г. Ф. Фейгін констатує: «...для подібного світового порядку характерні наступні ознаки:

а) принципово ідентичний рівень суспільного добробуту у всіх країнах світу;

б) ідентичні умови господарської діяльності, законодавчої бази, банківської і податкової системи, грошових одиниць у всьому світі;

в) можливість вільного переміщення товарів, послуг і фінансових потоків у світовому масштабі» [6, с. 10].

Можна додати до цього й низку інших параметрів, які повинні бути ідентичними в умовах побудови єдиного глобального світового порядку (наприклад, ідентичний у всіх краї-

нах національний менталітет, однакова культура і т. ін.).

Проте, як свідчать різноманітні проблеми у розвитку економіки окремих країн, процеси глобалізації ще дуже далекі від завершення, або ж досягнення свого оптимального стану. До того ж, величезні відмінності у рівні економічного розвитку, в умовах господарювання, в інших параметрах, які стосуються функціонування держав, роблять саме поняття єдиного господарського світового порядку передусім як визначення певного ідеального стану. Про повну його ідеалістичність свідчить і те, що сьогодні існує більше 200 національних економік. Тому глобалізація повинна у першу чергу передбачити, ліквідацію кордонів, які встановлювались досить часто внаслідок тривалої боротьби (зокрема світових війн). Багато територій в наш час є спірними (у розумінні певних верств населення тієї або іншої країни) [1, с. 34–37].

Важливим елементом аналізу процесу глобалізації є, на наш погляд, розгляд її як багаторівневої ієрархічної системи.

Світовий рівень глобалізації визначається зростаючою економічною взаємозалежністю країн і регіонів. Глобалізація на рівні окремої країни характеризується такими показниками, як відкритість економіки, частка зовнішньоторговельного обороту чи експорту у валовому внутрішньому продукті (ВВП), обсяг зарубіжних інвестиційних проектів, міжнародних платежів та ін.

Галузевий рівень глобалізації характеризується співвідношенням обсягів зустрічної внутрішньогалузевої торгівлі до світового виробництва галузі, а також коефіцієнтами спеціалізації галузі, розрахованими на основі співвідношення національних і міжнародних експортних квот галузі.

Глобалізація на рівні компанії залежить від того, наскільки ефективно вона диверсифікувала свої надходження та розмістила свої активи в різних країнах з метою збільшення експорту товарів та послуг і використання місцевих переваг, пов'язаних з ширшим доступом до природних ресурсів і відносно дешевшої робочої сили. Загальною передумовою глобалізації компанії є рівень використання

комп'ютерних і комунікаційних технологій, що дають можливість розширювати обмін ідеями та інформацією між різними країнами.

Глобалізація – це процеси всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції. Основною рушійною силою і одночасно наслідком процесів глобалізації є міграція у масштабах всієї планети капіталу (особливо фінансового), уніфікація законодавства, економічних і технологічних процесів. Це об'єктивний процес, який має системний характер. Але глобалізація стосується, на наш погляд, більшою мірою економічних процесів. Саме про це свідчать вільна торгівля, вільний рух капіталів, зниження податків і прибутків підприємства, спрощення переміщення галузей промисловості між різними державами для зменшення витрат.

Отже, можна визначити такі причини глобалізаційних процесів у світовій економіці:

- зростання кількості й обсягу злиття компанії на рівні національної економіки і на транснаціональному рівні;
- збільшення значимості кредитів для подальшого розвитку як виробництва, так і споживання;
- зростання впливу окремих національних валют через міжнародну систему вільного валютного обміну на економічні процеси у різних країнах світу;
- дуже швидке поширення фінансової інформації, тенденції до більшої відкритості підприємств;
- стирання національної приналежності продукції, яку випускають різні компанії;
- потужний потік економічної реклами в усіх засобах масової інформації, що насамперед призводить до розмивання чітких відмінностей між інформацією та рекламою.

У процесах глобалізації можна виділити як позитивні, так і негативні сторони.

До позитивних сторін глобалізації можна віднести:

- сприяння міжнародному поділу праці і, як наслідок, поглиблення спеціалізації;
- зростання продуктивності праці внаслідок швидкого впровадження нових технологій, інновацій, раціоналізації виробництва, та внаслідок міжнародного розподілу праці;

- економію на масштабах виробництва, що потенційно призводить до скорочення витрат, а відповідно – до зниження цін;
- вільну торгівлю, яка є основою глобалізації, та ведеться на взаємовигідних умовах, що задовольняють всі сторони;
- в умовах вільної торгівлі посилюється конкуренція, яка сприяє розвитку нових технологій і швидкому їх розповсюдженню;
- глобалізація призводить до більш жорсткої конкуренції на традиційних ринках. У таких умовах найбільшу владу отримує споживач, оскільки право вибору залишається за ним;
- дає змогу мобілізувати більший обсяг фінансового капіталу з меншими затратами;
- за рахунок нарощування ресурсів, координації дій, об'єднання зусиль глобалізація робить можливим швидке вирішення проблем у розвитку людства, у першу чергу, економічних.

Разом з тим, можна чітко простежити і зворотний зв'язок: наскільки швидко поширюються позитивні тенденції у розвитку світової економіки, настільки швидко поширюються і негативні тенденції.

Так, до негативних наслідків від глобалізації, на наш погляд, можна віднести:

- нерівномірний розподіл переваг від глобалізації між окремими країнами та галузями національної економіки;
- унаслідок міжнародного розподілу праці можливий спад рівня індустріального розвитку окремих країн;
- загрозу переходу контролю над економікою певної країни в інші руки;
- можливість дестабілізації фінансової сфери окремої країни за незалежними від неї причинами. Взаємозалежності національних економік призводять до поширення нестабільності в окремих країнах на інші або на регіони;
- можливу втрату національної ідентичності окремих країн, яка формувалась віками;
- посилення технологічного відставання країн, що розвиваються;
- зростання залежності стабільності окремих країн від правил функціонування світової економічної системи;

- зростання заборгованості окремих країн міжнародним фінансовим організаціям. Це пов'язано з тим, що такі країни, намагаючись досягти рівня економічно розвинених країн, беруть у борг у міжнародних фінансових організацій додаткові фінансові ресурси, які потрібно буде повернути.

Ось чому глобалізація у світовій економіці сприймається та оцінюється не однозначно. Зазвичай, глобалізаційні процеси підтримуються у країнах з розвинутою економікою: у них є відповідна база для забезпечення свого провідного становища у майбутньому. Більш негативне ставлення до глобалізації в країнах, які розвиваються.

Глобалізація може призвести до ще більшого розшарування у рівні розвитку окремих країн. На сьогодні США і Західна Європа контролюють понад 70 % світових ресурсів. 20 % країн розпоряджаються 84,7 % світового ВВП, на їхніх громадян припадає 84,2 % світової торгівлі та 85,5 % заощаджень на внутрішніх рахунках. З 1960 р. відставання найбідніших країн від найбагатших подвоїлось. Обіцянки допомагати найбіднішим залишились обіцянками [4, с. 52–53].

Водночас, глобалізація – це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодія людини та навколишнього середовища. Можна погодитись із думкою В. М. Лукашевич про те, що в основі глобалізації лежить розвиток світових ринків товарів, послуг, праці та капіталу [3, с. 84].

Важливою особливістю сучасного світового господарства в умовах глобалізації є зростання взаємозалежності економік різних країн, розвиток інтеграційних процесів, інтенсивний перехід цивілізованих країн від замкнутих національних господарств до економіки відкритого типу. Зближення національних економік за рахунок посилення промислової співпраці та взаємозалежності міжнародного товарообороту, руху капіталів робочої сили між країнами називають інтернаціоналізацією [2, с. 46–47].

Транснаціоналізація є ключовою тенденцією сучасної інтернаціоналізації, яка виявляє

себе у зростанні кількості міжнародних фірм і у розширенні масштабів їх діяльності, а якісно – у формуванні внутрішньо-корпоративних міжнародних ринків, які охоплюють переважну частину світових потоків товарів, послуг, капіталу і робочої сили.

Центр ваги процесу інтернаціоналізації при цьому усе більше переміщується зі сфери традиційної зовнішньої торгівлі у сферу інших економічних відносин між міжнародними фірмами. Це призводить до того, що процес інтернаціоналізації зі сфери обігу переміщується у виробничу сферу.

В умовах глобалізації інтернаціоналізація економіки набуває нових рис:

- формується глобальне світове виробництво на основі планетарного охоплення світової економіки транснаціональними корпораціями і транснаціональними банками, розвитку довгострокових виробничих зв'язків, стратегічних альянсів, договорів про співдружність тощо;
- кардинально міняється зміст світових господарських зв'язків: темпи зростання міжнародної торгівлі випереджають темпи зростання виробництва, а фінансові потоки перевищують трансакції, пов'язані з експортом товарів і послуг;
- змінюється спрямованість і структура міжнародної торгівлі, зростає товарообмін наукомісткою, високотехнологічною продукцією між розвинутими країнами;
- якісних перетворень зазнає фінансова сфера, змінюється її роль у світовій економіці на основі прогресуючого зростання валютних, фондових, кредитних ринків тощо;
- посилюється орієнтація розвинутих економік на розгортання всіх сфер людської активності: здатність генерувати нові знання, швидко їх застосовувати, використовуючи сучасні методи обробки інформації;
- інтенсифікується пошук Світового центру управління та інструментів регулювання глобальних світових господарських процесів [7, с. 93–95].

Отже, глобальна економіка – це якісно новий стан світової економіки, яка поступово перетворюється в цілісний глобальний організм, поєднаний гігантською виробничо-збутовою

мережею, глобальною фінансовою системою, планетарною інформаційною мережею тощо.

Глобалізація є об'єктивним і закономірним процесом сучасності, в результаті якої формуються нові підходи до світового розвитку як процесу. Складаються спільні цінності (економічна стабільність, права людини, економічна безпека тощо) та інтереси, на основі яких формуються глобальні цілі діяльності світового господарства. Все це відкриває перед народами широкі перспективи для співробітництва і залучення до користування досягненнями світової цивілізації. Разом з тим, глобальна трансформація світової економіки ставить перед країнами і складні проблеми адаптації до динамічного процесу соціально-економічної модернізації.

Участь країн у процесах глобалізації повинна зумовлюватись економічною доцільністю. Процеси глобалізації не повинні руйнувати національні економіки: взаємопроникнення не означає руйнування та знищення. Беручи участь у будь-яких економічних блоках, уряд країни повинен уміло використовувати переваги від цього для забезпечення економічного розвитку країни. Водночас він повинен мати у своєму розпорядженні певні важелі, які запобігали б негативному впливу процесів глобалізації на розвиток національної економіки. При цьому необхідно враховувати:

1. Рівень розвитку економіки країни. Він здебільшого залежить від тих процесів, які відбувались у минулому. Проте не менш важливими є тенденції, які склались у економічній системі і які істотно впливають на майбутній розвиток національної економіки.

2. Параметри, які характеризують національну економіку як цілісну систему. На наш погляд, особливо важливою є стійкість такої системи до чинників зовнішнього впливу. Значною мірою це буде залежати від рівня внутрішньої інтеграції національної економіки.

3. Рівень інтеграції національної економіки до світової економіки системи. Звичайно, під час визначення напрямів і тенденцій розвитку важелів національної економічної політики, треба врахувати особливості глобальної економічної політики. Адже саме від цього впливу буде залежати рівень інтегрованості економіки країни до світової економіки.

4. Досвід розвитку економік подібного типу в умовах глобалізації. Глобалізаційні процеси по-різному впливають і мають істотні особливості в розвитку передових індустріальних країн і країн, що розвиваються. Будуть істотно відрізнятися і наслідки від її участі у глобалізаційних процесах.

5. Наскільки глибоко поєднуються процеси економічної і політичної глобалізації. Втрата будь-якою країною суверенітету можлива за умови, коли разом з економічним союзом, створюється політичний, коли втрачається національна ідентичність певної країни. Держава повинна встановити прийнятний (або допустимий) рівень глобалізації, який забезпечить власний успішний економічний розвиток і підвищення рівня життя населення країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барлыбаев Х. А. Общая теория глобализации и устойчивого развития / Х. А. Барлыбаев. – М. : Издательство Государственной Думы, 2003. – 335 с.
2. Бачурин А. Интеграция экономик и создание общего рынка – веление времени / А. Бачурин. // Экономист. – 2007. – № 7. – С. 43–51.
3. Лукашевич В. М. Глоба листика : учеб. пособие / В. М. Лукашевич. – Л. : Новый світ – 2000, 2004. – 392 с.
4. Мартин Г. П. Западня глобалізації: атака на процветание и демократию / Г. П. Мартин, Х. Шуманн ; пер. с нем. Г. Р. Контарева. – М. : Изд. дом «Альпина», 2001. – 335 с.
5. Стукало Н. В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України : монографія / Н. В. Стукало. – Д. : Інновація, 2006. – 248 с.
6. Фейгин Г. Ф. Национальные экономики в эпоху глобализации: перспективы России / Г. Ф. Фейгин. – СПб. : Изд-во СПб ГУП, 2008. – 200 с.
7. Філіпенко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації : навч. посіб. / А. С. Філіпенко. – К. : Знання, 2000. – 174 с.

УДК 377.765

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНУ

М. Ф. Гончаренко

Зміна пріоритетів при виборі чинників економічного зростання регіонів, обумовлена процесами інтегрування національних економік в світову систему господарства, спонукає до переосмислення деяких теоретичних і методологічних положень формування моделей, стратегій і механізмів інноваційного розвитку регіональних господарських систем і систем різного рівня управління.

Вагомий внесок у теорію економічного зростання на основі факторів інноваційного розвитку, висвітлення регіональних аспектів, оцінки рівня диференціації соціально-економічного розвитку внесли: Л. І. Абалкін, О. І. Амоша, І. К. Бистряков, П. П. Борщевський, М. Г. Бутко, А. Д. Вікторов, А. С. Галь-

чинський, В. М. Геєць, В. В. Глухов, Н. П. Гончарова, С. І. Дорогунцов, М. С. Данько, В. П. Дубіщев, Г. І. Калитич, Т. М. Качала, Г. С. Кільдишев, В. О. Онищенко, Б. Я. Панасюк, Т. О. Панфілова, В. П. Семиноженко, В. П. Соловійов, Д. М. Стеченко, А. І. Сухоруків, М. І. Фашевський, Л. Г. Чернюк, В. І. Чижова, Ю. В. Яковець та ін.

Формування моделі економічного зростання регіону базується на наявності тісного причинно-наслідкового зв'язку між вкладеннями держави в соціальну сферу (наука, освіта, охорона здоров'я) і темпами економічного зростання, що доведене світовою практикою господарювання (рис. 1).